

Journalistikens N, G – och F som i Furhoff

| av Annika Ström-Melin

Blir "Tankar om journalistik" kurslitteratur på journalistutbildningen finns det hopp. Kanske har dagens hysteriska nyhetsindustri då sett sina bästa dagar.

NÄR GÖRAN ROSENBERGS "Tankar om journalistik" kom ut i höstas, sprang jag omedelbart till bokhandeln för att köpa ett exemplar. Sedan var jag fast. Göran Rosenbergs tankvärda och välskrivna essäsamling om journalistikens villkor och utgångspunkter är, tycker jag, god tröst för alla som förtvivlar över tillståndet i den svenska journalistikens värld. Kanske finns det hopp, trots allt.

När nu svensk tidskrifts redaktör bett mig att recensera Göran Rosenbergs bok, undrar jag emellertid om tidskriftens läsare inte först borde veta något lite om min bakgrund.

Jag är nämligen, liksom Göran Rosenberg, ett barn av 1968. Visserligen är jag några år yngre än Rosenberg, men det gjorde för min del bara saken värre. När jag som trettonåring gick med i FNL-grupperna var det svårt att motstå alla de vältaliga studenter som liksom Rosenberg på den tiden hade en förmåga att teoretisera och analysera och uppröras över orättvisor, krig och napalmbomber på ett sätt som var oemotståndligt för mig.

Men min egen förfärliga resa in i det kommunistiska teoribygget hade antagligen inte blivit så lång, om det inte hade varit för journalistiken. För det var drömmen om journalistyrket som gjorde att jag blev lycklig och glad när jag fick en förfrågan om att

ingå i tidningen Kampuchéas redaktion.

Då var jag 19 år och redan en veteran i FNL-grupperna, och dessutom en "superaktivist". Så kallades den som ägnade nästan all sin tid åt att gå på möten, demonstrera eller stå på torg för att sälja Vietnambulletinen.

För flertalet av mina vänner tog aktivistlivet slut samtidigt med kriget våren 1975. Vi var inte kommunister – själv har jag aldrig ens röstat kommunistiskt – för det där med revolution i Sverige förstod vi oss inte på. Det var de fattiga, bombade folken i Sydostasien som hade fått oss att gå ut på gatorna.

Nu börjar mina vänner fylla femtio år och jag hör att de firar födelsedagarna iklädda palestinasjalar, sjungandes Befria Södern. De får något varmt och blött i blicken när de talar om 1970-talet. Kommer du ihåg? Jo, det gör jag. Men jag ryser av mina minnen.

Jag hade säkert också kunnat le och fyllas av längtan tillbaka om mitt liv som superaktivist hade tagit slut 1975. Men istället drogs jag alltså genom arbetet i tidningen Kampuchéas redaktion in i Pol Pots svenska vänkrets. Jag trodde att jag hade tackat ja till ett uppdrag som skulle sätta mina journalistiska drömmar på prov. Istället blev det en för mig livsavgörande, kvalfylld och fortfarande pågående uppgörelse med

mig själv om varför jag drogs in i röda khmerernas galna teorivärld. Hur kunde jag låta mig övertygas av de vältaliga, sammetsögda kommunisterna som försvarade den värsta slags brutalitet som medel för att uppnå det de trodde skulle bli lycksalighetens rike? Hur kunde jag bli så förblindad av tron på att de hade rätt?

Men det där är en annan historia. Jag berättar delar av den här, eftersom jag tycker att det finns ett visst samband mellan gårdagens vänsterrörelse och dagens journalistik samt mellan gårdagens maktanspråk och dagens journalistiska herrevälde.

Något gott förde nämligen tiden bland de röda khmerernas svenska vänner med sig för min del, det tycker i alla fall jag själv. Jag fick tack vare den en effektiv dos antikroppar mot odemokratisk, maktövertagande ideologi. Eftersom jag så småningom blev journalist på riktigt (liksom Rosenberg och många andra i min generation) har jag ofta tyckt mig ha haft stor nytta av min kunskap om hur lätt det är att känslomässigt styrd övertygelse slår över i oförmåga att se och förstå sakernas verkliga tillstånd. I journalistikens värld finns det också gott om människor som vill styra världen.

FRÅN A-Ö

Det är bland annat därför det är trösterikt att läsa Göran Rosenberg.

Han funderar kring journalistikens villkor under kapitelrubriker från A-Ö. Under "Nyhet", "Grävande", "Kannibalism" och "Ägande" utvecklar han sin syn på journalistik som i mångt och mycket går på tvärs mot det mesta i dagens massmedievärld.

Här får till exempel alla som förtvivlat över den fortgående och tilltagande nyhetiseringen av svensk press en väl grundad och intressant analys av hur och varför detta har skett.

Nyhetssinne är tuktad berättarglädje, skriver Rosenberg. Och som sådan är den en frisk kraft i journalistiken, tycker jag själv. Har du hört vad som har hänt? är grunden i all journalistik och utan berättarglädje – och berättartalang – blir det trist och torrt. Det finns gott om ämbetsmannajournalister också, som varken har lust eller talang att skildra att någonting intressant har utspelats.

Men den pågående nyhetiseringen av journalistiken är något annat. Nyhetisering är verklighetskonstruktioner, inte sällan fantasifoster byggda på skärvor av verkligheten.

Med nyhetiseringen av medierna blir vår verklighetsbild fattigare, inte rikare. Vi förstår mindre, inte mer, skriver Rosenberg och fortsätter:

"Allting ser följaktligen ut som nyheter. Miljön är nyheter, liksom kulturen, tekniken, ekonomin, medicinen och personer. Politiken är numera nyhetsdriven. Dess rytm är inte längre riksdagsårets eller ens valperiodens, utan nyhetsproduktionens."

Nyhetiseringen av svenska medier har visst samband med så kallade grävande, som bildat särskild skola inom den svenska journalistiken. Uttrycket härstammar från USA där det vid förra sekelskiftet utvecklades en journalistik som av dåvarande presidenten, Theodor Roosevelt, fick beteckningen muckraking.

"Vi kallar det inte dynga, utan skandaler eller avslöjanden eller grävande journalistik" skriver Göran Rosenberg. "Ibland är det också för-

träfflig journalistik, men oftast inte. Alltför ofta märks den säljande avsikten. Dynggrävarjournalistik är ingen undergroundverksamhet.

Dynggrävarjournalistik är en växande medial huvudfåra; en farligt frestande syntes mellan det publicistiskt prisbelönta och det kommersiellt säljbara. Farlig, därför att journalistiken här erbjuds många tillfällen att sälja sin själ."

F SOM I FURHOFF

Rosenberg anser att grävaridealet blir problematiskt först när det blir ideologi och identitet, kopplad till den professionaliserade journalistiken vars egenintresse är att själv få välja, förpacka och förmedla vad "allmänheten" har rätt att veta. "Allmänhetens rätt att få veta" är den professionaliserade journalistikens självtillverkade grävlicens, skriver Rosenberg.

Denna "allmänhetens rätt" talas det ofta om på olika svenska redaktioner. Bakom detta mantra gömmer sig många journalister. Var det till exempel rätt att stå i trapphallen utanför justitieminister Laila Freivalds lägenhet och prata och störa och skrämma upp familjen Freivalds barn som befann sig inne i lägenheten? Självklart, svarar en nästan enig journalistkår. Allmänheten hade ju rätt att få svar på frågan om familjen skulle köpa sin bostadsrätt!

När Göran Rosenberg funderar över professionalisering av journalistyrket skulle han ha kunnat lägga in ytterligare ett kapitel under bokstaven F, F som i Furhoff. Lars Furhoff var rektor på Journalisthögskolan när jag efter mitt första, förskräckande försök i journalistbranschen så småningom började på Journalisthögskolan i Stockholm. Han var en sirlig, akademiskt lagd forskare och vi gillade alla hans torra men samtidigt inspirerande föreläs-

ningar. Men hans bok "Makten över Medierna" fick en förödande verkan på journalisterna i min generation. Furhoffs teser ekar fortfarande i korridorerna på såväl Sveriges Radio som Svenska Dagbladet.

Nu tar jag fram hans bok igen. Furhoffs resonemang är – kortfattat och förenklat – ungefär följande: Eftersom markanden för tidningsutgivning i Sverige präglas av koncentration och monopolism existerar inte längre verklig tryckfrihet. Därför måste journalisterna träda fram som medborgarnas ombud och

"Nyhetisering är verklighetskonstruktioner, inte sällan fantasifoster byggda på skärvor av verkligheten."

journalistyrket måste professionaliseras. Lars Furhoffs slutsats är följande:

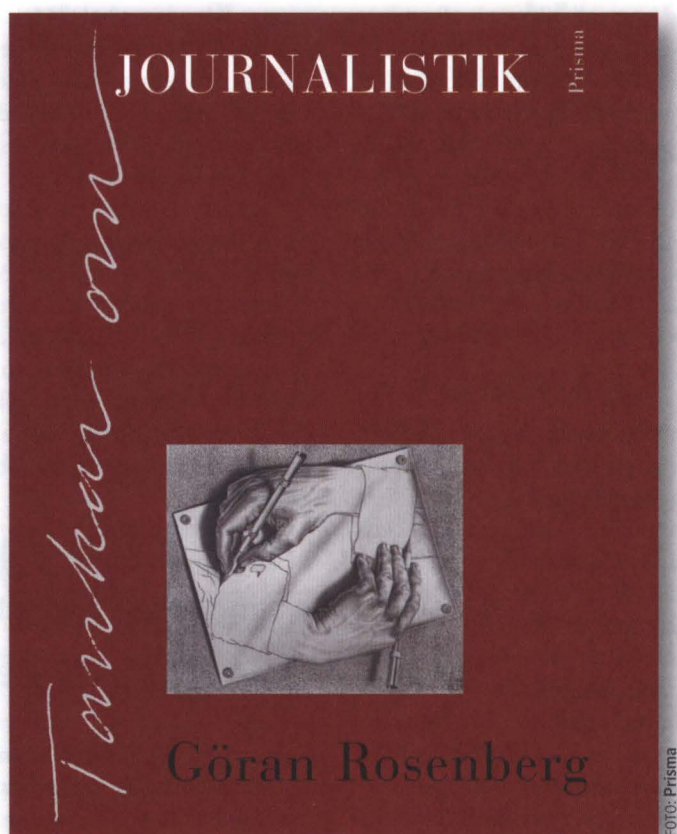
"Historiskt är det tidningsutgivarna som har tillkämpat sej den tryckfrihet vi för närvarande har. Men monopolutgivarna står i den aktuella situationen ganska handfallna, när man från politiskt håll börjar ifrågasätta deras privilegier.

Vi befinner oss med andra ord i en situation då journalisterna måste ta ledningen." (Makten över Medierna. Lars Furhoff. Bo Cavefors förlag 1974)

Eftersom jag alltså under 1970-talet blev vaccinerad mot den här typen av "taövermakten"-resonemang tillhörde jag aldrig Furhoffs lärjungar. Men idag upprepas hans teser om att journalisterna har ett "uppdrag" – oklart vilket – som anses rättfärdiga många av övertrampen inom journalistiken.

JOURNALISTJAGET

Mot detta anonyma uppdrag som den professionaliserade journalisten ofta hänvisar till argumenterar Göran Rosenberg under kapitlet J –

J som i Jag. Ett nytt journalistjag har vuxit fram, skriver Rosenberg. Dess främsta kännetecken är att det är dolt – även när det är öppet. Det är ett konstlat jag, ett tillägnat jag, en professionell personlighet, argumenterar Rosenberg:

”Ganska snart upptäcker man att det är ett jag som står för allt och förpliktar till intet. Det är ett professionellt jag som skickligt vrider och vänder för att alltid stå med ryggen fri. Det är inte ”jag” som står bakom det hårda omdömet, den kritiska uppgiften, den svarta löpsedeln, den förödmjukande detaljen. ”Jag” har inga personliga avsikter. ”Jag” gör bara mitt jobb.”

Göran Rosenberg vill istället att journalisterna ska ha sitt äkta ”jag” med sin in i journalistiken. Men här blir jag fundersam. Drar inte Rosenberg sitt resonemang ett steg för långt? Visst bör vi journalister strä-

va efter att ha vårt äkta ”jag” med in i vårt arbete. Inte hänvisa till något diffust uppdrag, utan själva ta ansvar för våra handlingar när vi klampar in i farstun hos människor och ställer våra frågor. Tydliga avsikter, ärliga metoder och eget ansvar för resultatet är ganska rimliga principer för ett yrke med så mycket makt som journalistens.

Men Rosenberg går längre än så:

”Det finns inga objektiva sätt att välja eller skriva ens en notis. Varför en notis och inte en femspaltare? All journalistik är en fråga om val och bedömningar, alla journalistiska val och bedömningar förutsätter ett jag. Görs valen och bedömningarna av en apparat, mekaniskt eller mänskligt, är det inte en fråga om journalistik, i varje fall inte i min begreppsvärld.”

Så är det naturligtvis. Men jag blir alltid en smula orolig när någon hävdar att det inte finns ”objektiva”

sätt att välja och skriva. Och då är det 1970-talet som spökar igen. Den falska objektiviteten talades det ständigt om när jag satt på FNL-gruppsmötena och drack kinesiskt rökt te och lät mig imponeras av de välformulerade studenterna.

Också under mina år som student vid Uppsala universitet fördes långa diskussioner om det objektiva. Den fanns inte – inte ens i vetenskapen! hävdade de rödaste studenterna och hänvisade till Gunnar Myrdal som också skrivit ganska klokt, även om han vantolkades, i ämnet. Det gör det visst! sa vi som ansåg att vetenskapens ändå borde vara att sträva efter mesta möjliga sanning, även om den inte var objektiv.

På samma sätt tror jag att journalister idag behöver dämpa sitt ”jag”. Och när Rosenberg skriver att det också i den enklaste notis finns ett subjekt, oavsett om det står i texten eller inte, kan det tolkas på olyckligt sätt. I värsta fall tycker också telegramredaktörerna att de i denna del av Rosenbergs lilla röda bok anser sig ha fått argument för att det inte ens är värt mödan att försöka spegla verkligheten på ett så objektivt sätt som möjligt.

Jag hoppas förstås att landets journalistkolor ska byta ut Furhoffs bok mot Rosenbergs. För om landets blivande journalister läser Rosenberg istället för Furhoff tror jag att dagens hysteriska nyhetsindustri kanske trots allt har sett sina bästa dagar.

Sist och slutligen hoppas jag dessutom att dagens studenter läser Rosenbergs bok, såsom alla små röda böcker bör läsas, med det kritiska sinnet i behåll.

Annika Ström-Melin (annika.strom-melin@p1.sr.se) är EU-journalist på Sveriges Radio

BOKFAKTA

Författare: Göran Rosenberg
Titel: Tankar om journalistik
Förlag: Prisma, 2000